

Ευθαλία Παπαδάκη, "Προβληματισμοί για την επανεισαγωγή της Ερευνητικής Εργασίας στη διδασκαλία της Λογοτεχνίας στο Λύκειο."

Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου στην αρχική του εκδοχή συνοδευόταν από έναν επεξηγηματικό υπότιτλο, που αφαιρέθηκε για λόγους οικονομίας από το πρόγραμμα αλλά συμπυκνώνει σαφέστερα τις προθέσεις μου. Τον αναπαράγω λοιπόν: "Μια ακόμα ψευδαίσθηση νεωτερικότητας ή μια ευκαιρία για την καλλιέργεια της κριτικής φιλιαναγνωσίας;"

Μέσα στην αναμπουμπούλα της "οικονομικής κρίσης" ήρθαμε αντιμέτωποι με τα νέα φιλόδοξα σχέδια που το Υπουργείο Παιδείας εξύφανε στα πλαίσια του "Νέου Σχολείου" και εξήγγειλε μέσα στο καυτό ελληνικό καλοκαίρι. Δε θα επεκταθώ στην ανάλυση του λογοτεχνικού μοτίβου της "επαγγελίας" και της συνακόλουθης "εξαγγελίας της νέας εποχής", του "εύρωστου Νέου Κόσμου", που θα ανατείλει μετά την καταστροφή στη διεθνή και εγχώρια λογοτεχνία, ίσως όμως κάτι τέτοιο να αποτελούσε μια καλή πρόταση για ένα project.

Κληθήκαμε λοιπόν όλοι να συνανακαλύψουμε την Αμερική –εν προκειμένω τη νέα φιλολογία- καίτοι στη μακρινή Ήπειρο ολοένα και πληθαίνουν οι φωνές για την αναθεώρηση του εορτασμού της Ημέρας του Κολόμβου ως εθνικής εορτής και όχι μόνο.

Στη συνέχεια ο μελαγχολικός Σεπτέμβρης μας επέβαλε αφ'ενός τον καινούριο νόμο για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας¹ στην Α' Λυκείου, που εμπεριέχει τη μέθοδο project και αφ' ετέρου την ειδική εφαρμογή της μεθόδου σε ένα πιλοτικό δίωρο, που όμως αφορά στο σύνολο των μαθημάτων άρα και στη Λογοτεχνία δυνητικά. Στη δεύτερη περίπτωση ο πειραματισμός πραγματώνεται σε μια κατά τα φαινόμενα προνομιακή ζώνη, απευθύνεται σε ολιγομελή τμήματα -με είκοσι το πολύ μαθητές-, δε βαρύνεται από τους δεσμούς της εξεταστέας ύλης και έχει εξασφαλισμένη την πρόσβαση στην αίθουσα των υπολογιστών.

Ποιός εκλήθη να τον υλοποιήσει; Σε εθελοντική βάση οι πάντες είτε διαθέτουν εμπειρία συναφούς επιμόρφωσης είτε όχι, ανάμεσά τους οι κάθε λογής τολμηροί, όσοι δεν συμπληρώνουν ωράριο ή όσοι θέλουν να εμπλουτίσουν το βιογραφικό τους με τη συμμετοχή σε καινοτόμες δράσεις κλπ. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι στη Γαλλία στην πρώτη απόπειρα επιβολής των αντίστοιχων εργασιών, υπό την επωνυμία travaux personnels encadrés (TPE) το 1997, έτος που συμπίπτει με τις ανάλογες ατυχήσασες εκσυγχρονιστικές απόπειρες στην Ελλάδα (μεταρρύθμιση Αρσένη 1996-2000) λόγω της έντονης αντίδρασης των συνδικαλιστών το σχέδιο δυσκολεύτηκε πολύ

¹ "Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α' τάξης Γενικού Λυκείου", *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, Τεύχος Δεύτερο, αρ. φ. 1562, 27 Ιουνίου 2011 και Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας της Α' τάξης Γενικού Λυκείου για το σχ. έτος 2011-2012, 1-11-2011.

να επικρατήσει, μετακυλίστηκε από την Γ΄ στην Α΄ και τέλος στην Β΄ τάξη των Λυκείων. Το πρόβλημα εντοπιζόταν κυρίως στη δυσκολία για την ενιαία και δίκαιη αξιολόγησή του σε πανγαλλικό επίπεδο μια και η επιτυχής διεκπεραίωση των εργασιών ισχύει ως προϋπόθεση για τη λήψη του περιβόητου ισχυρού baccalauréat.

Στην δική μας συγκυρία οι φιλόλογοι – αυτοί οι πανεπιστήμονες μάγοι του ελληνικού σχολείου- που θα αναλάβουν να διδάξουν από φέτος Α΄ Λυκείου θεωρούνται εκ προοιμίου επαρκώς εκπαιδευμένοι για να χρησιμοποιήσουν τις σύγχρονες μεθόδους στην προσφερόμενη λογοτεχνία του γενικού προγράμματος. Καλούνται μάλιστα να υλοποιήσουν το νόμο σε μηδενικό χρόνο παρά την πρωτοφανή επιβάρυνση της έλλειψης των σχολικών εγχειριδίων και των κλειστών βιβλιοθηκών.

Οι τυχεροί λοιπόν αυτοί όφειλαν να διαβάσουν το χαριτωμένο κατεβατό που δημοσιεύτηκε στην *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* και να συνεργαστούν με τους συναδέλφους τους που διδάσκουν στην ίδια τάξη για την οργάνωση της διδασκαλίας σύμφωνα με τα προτεινόμενα θέματα. Βρέθηκαν λοιπόν αντιμέτωποι με έναν καταγισμό ιδεών που συμπυκνώνονται σε ένα ιδιότυπο συνονθύλευμα νεωτερικών θεωριών της λογοτεχνίας, εξαγγελιών πολιτικής ορθότητας και σύγχρονης παιδαγωγικής. Το κείμενο καταλήγει σε ενδεικτικά παραδείγματα για την επαναδιαπραγμάτευση της παλαιάς ύλης με λίστες από επιλεγμένα κείμενα που όμως δεν υποστηρίζονται από μια αντίστοιχη - ηλεκτρονική έστω- τράπεζα. Μόλις προχθές στάλθηκαν ως κατεπείγουσες εξίσου νεφελώδεις οδηγίες διδασκαλίας και αξιολόγησης για να προσανατολίσουν κάπως τα ατίθασα δαιμόνια της Γαδαρηνής αγέλης πριν τα οδηγήσουνε στο γκρεμό.

Ούτως ή άλλως σε πρακτικό επίπεδο όσοι από τους εκτελεστές δεν είχαν εξαρχής πελαγώσει έχουν ήδη πάρει τις αποφάσεις τους. Αναδιάρθρωσαν τις σημειώσεις τους, παρέλειψαν ίσως κάποια από τα περσινά κεφάλαια, προσέθεσαν κείμενα από τα εγχειρίδια των άλλων τάξεων και παρουσιάζουν "οίνον νέον εις ασκούς παλαιούς" ή και το αντίθετο.

Θέλω να σας υπενθυμίσω ότι σε όλη την παραπαίουσα ιστορία της νεοελληνικής Εκπαίδευσης από το ξεκίνημα της ως σήμερα το ταλαιπωρημένο μάθημα της νεότερης Λογοτεχνίας (σε αντίθεση με αυτό της αρχαίας, στην αίγλη της οποίας άλλωστε δομήθηκε και η νεοελληνική ταυτότητα) βασιζόταν πάντα στην προσωπικότητα των διδασκάλων, τη φιλοτιμία, την αυτοθυσία και φυσικά στην προσωπική τους βιβλιοθήκη. Παραθέτω ένα ενδεικτικό απόσπασμα από το γνωστό αφήγημα της Κατίνας Παπά, "Σ'ένα γυμνάσιο θηλέων", αφιερωμένο στον εκάστοτε Υπουργό Παιδείας. Στα φωτεινά τάχα χρόνια της προδρομικής μεσοπολεμικής μεταρρύθμισης η πρωταγωνίστρια, μια γερμανοθρεμμένη φιλόλογος που γυρίζει στην πατρίδα της για να διδάξει νέες μεθόδους αποσπάται από τον Επιθεωρητή της κατόπιν δυσμενούς εκθέσεως εις τα Νέα Ελληνικά. Μετά από Υπουργική παρέμβαση ο Επιθεωρητής αναγκάζεται να ανακαλέσει αλλά της εξηγεί ότι εκείνη "έσφαλε" διότι "δεν συνεμορφώθη προς το Πρόγραμμα". "Σπανίως εκάματε χρήσιν, ως μου προέκυψεν, του βιβλίου των "Νεοελληνικών Αναγνωσμάτων" της τάξεως. Εκείνη απαντά ότι τα Νεοελληνικά Αναγνώσματα έχουν ένα μόνο διήγημα του Παπαδιαμάντη και εκείνοι διαβάσανε πολλά κ.ο.κ.². Ό,τι δηλαδή μας επιβάλει

² Κατίνα Παππά, *Σ'ένα γυμνάσιο Θηλέων*, Εστία 2003, (9η έκδοση), σ. 327.

σήμερα το Υπουργείο³, την ανάγνωση ολόκληρων λογοτεχνικών βιβλίων, κάτι που ισχύει έτσι κι αλλιώς για το εγχειρίδιο της Λογοτεχνίας Κατεύθυνσης της Γ' Λυκείου, ένα βιβλίο με προθέσεις νεωτερικότητας που όμως τινάζεται στον αέρα με τη διδασκαλία του ως "άκαμπτο" αντικείμενο Ιεράς Εξέτασης.

Η πραγματικότητα του ελληνικού σχολείου μοιάζει να απεχθάνεται τον προβληματισμό ή οποιαδήποτε μορφή αναστοχασμού όταν πρόκειται για την προετοιμασία για το Πανεπιστήμιο. Επιβάλλει με θρησκευτική ευλάβεια την αναμάσηση κάποιων προδιαγεγραμμένων συχνά αφελών σημειώσεων. Στο "παλαιό σχολείο" ένα βιβλίο εκτός ύλης ακόμα κι αν μιλάει για θέματα της ύλης είναι ισοδύναμο με τον πειρασμό στο υπό εξέταση "Όνειρο στο κύμα". Βιβλία που άφηνα στο τραπέζι στο διάλειμμα στα υπάκουα παιδιά της Θεωρητικής Κατεύθυνσης, αυτά που ίσως γίνουν οι μελλοντικοί Φιλολογοί, πράγμα ιδιαίτερα εύκολο με την απαξίωση των ανθρωπιστικών Σπουδών, έμεναν ανέγγιχτα σαν να έκρυβαν μέσα τους πιθανή ωρολογιακή βόμβα.

Το άλλο εγχειρίδιο που υπακούει σε παρόμοιες νεωτερικές αρχές είναι εκείνο των *Κειμένων την Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας* της Β' Λυκείου. Το μάθημα ευτυχώς επέζησε για να υποστηρίξει την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση αλλά περιορίστηκε στο πρόγραμμα των μαθημάτων επιλογής, που νοείται συνήθως ως ζώνη ψυχικής εκτόνωσης των μαθητών, προπέτασμα για εκπαιδευτικές εκδρομές κοκ. Στηρίζεται υποδειγματικά από τον Ηλεκτρονικό Κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, στο Τμήμα Διαγλωσσικής Μετάφρασης⁴, που θα μπορούσε να αποτελέσει ένα υπόδειγμα και για την πλαισίωση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

Ένα άλλο βέλτιστο κατά τη γνώμη μου παράδειγμα αποτελεί η σελίδα για την εκπαίδευση μουσουλμανοπαίδων, που νομίζω ότι έχει συγκροτηθεί από τους συντάκτες του νόμου εκεί όμως τα πράγματα είναι πλήρως οργανωμένα.⁵

ΠΡΟΤΑΣΗ: Η ανασύσταση της σχολικής τάξης ως κοινότητας αναγνωστών.⁶

Προτείνω ν' αδράξουμε την ευκαιρία της απελευθέρωσής μας από το βραχνά της προκαθορισμένης ύλης και να κινητοποιήσουμε τα παιδιά σε δράσεις φιλαναγνωσίας.

- Πρώτ'απ'όλα να γνωρίσουμε τους μαθητές μας.
- Ν'αφουγκραστούμε τις ανάγκες τους, να βάλουμε στο τραπέζι τη σχέση τους με τη λογοτεχνία ακόμα και τη μη σχέση, να τους κάνουμε να σκεφτούνε ότι το βιβλίο δεν είναι αποκλειστικά ένα εργαλείο για την εισαγωγή τους στο

³ "Πρόγραμμα Σπουδών", *ό.π.*, σ. 21070.

⁴ <http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/diaglossiki.htm>. Εδώ βρίσκουμε ηλεκτρονική βιβλιοθήκη που περιέχει σε φακέλους α) διαφορετικές από τις περιεχόμενες στο σχολικό εγχειρίδιο μεταφράσεις των λογοτεχνικών κειμένων, β) πρόσθετα κείμενα των υπό μελέτη συγγραφέων, γ) κριτικά κείμενα που αφορούν στο μελετώμενο κάθε φορά έργο, δ) σχετική βιβλιογραφία, ε) κείμενα θεωρίας της λογοτεχνίας τα οποία αναφέρονται σε λογοτεχνικά είδη, σχολές, ρεύματα κ.ο.κ.

⁵ <http://www.museduc.gr/index.php?page=2&sub=122b>

⁶ "Πρόγραμμα Σπουδών", *ό.π.*, σ. 21069.

Πανεπιστήμιο, ένα υλικό σώμα που του σκίζουμε μόνο τις σελίδες που κάποιος έχουν ορίσει ως εξεταστέα ύλη.

- Ας αφήσουμε βιβλία σε διαφορετικά σημεία του σχολείου ή της τάξης.⁷
- Ας δημιουργήσουμε σε κάθε τμήμα μια κινητή βιβλιοθήκη με τα βιβλία που οι ίδιοι οι μαθητές έχουν επιλέξει.
- Ας καταλάβουν ότι τα βιβλία έχουν τη φυσική τους υπόσταση εκτός από τη συναισθηματική τους αξία. Έχουν επίσης μια τιμή. Ας τους εξηγήσουμε πώς μια συλλογή παλαιών βιβλίων μπορεί να αποτελέσει έναν πραγματικό θησαυρό.
- Ας φέρουμε βιβλία από την προσωπική μας βιβλιοθήκη κι ας αφήσουμε τα παιδιά να διαλέξουνε.
- Ας έχουν αυτοί την ευθύνη για τη διακίνηση των βιβλίων. Κι ας τους δώσουμε την ευκαιρία να την περιφρουρήσουνε. Ας τους αφήσουμε να διαπληκτιστούνε γιατί κάποιος πήγε να ξεσκίσει το βιβλίο του διπλανού του.

Σ' ένα σχολείο που μοίρασα βιβλία σε μια τάξη - που παραπονιότανε καλή ώρα για τα ιστορικά κείμενα του Ανθολογίου της Α' Λυκείου- ένας συνάδελφος σκανδαλίστηκε. "Και αν στα σκίσουν, εάν στα χάσουν, αν ασελήσουν επάνω τους". Και μετά "τι βιβλία είναι αυτά, είναι η πρωτοπορία της εποχής σου;" –εννοούσε ότι έχουν ξεπεραστεί. "Και τί τα συνέχει;" Τελικά τα παιδιά αντέδρασαν με ποικίλους τρόπους. Σε έναν αποκαλύφθηκε η προσωπικότητα του "αδικοχαμένου" Ίωνα Δραγούμη και ο Μακεδονικός Αγώνας εκτός της μυθοποίησης της Πηνελόπης Δέλτα, αρκετοί ανακαλύψανε τους *Τρομερούς γονείς* του Κοκτώ με αρχικό κίνητρο τον τίτλο. Το μόνο βιβλίο που επιμελώς χάθηκε ήταν ο *Μπιντές* του Μάριου Χάκα, ένα βιβλίο που κάποιος άτακτος μαθητής υπεξείρασε από έναν αλλοεθνή συμμαθητή τους για να τον ενοχοποιήσουν.

Καμιά φορά το ενδιαφέρον κινητοποιείται δραστηκότερα με ανορθόδοξους τρόπους, ίσως με την περιγραφή μιας αρνητικής εμπειρίας: "αυτό το βιβλίο το έπαιρνα και το διάβαζα κρυφά γιατί οι γονείς μου μου είχαν απαγορεύσει να το διαβάσω μέχρι να ενηλικιωθώ" -στην περίπτωση μου τις κωμωδίες του Αριστοφάνη λόγω της αθυροστομίας του- ή "ενώ όλοι το εκθειάζαν -ήταν το best seller της εποχής μου- εγώ δεν καταλάβαινα τίποτα" για το *Βιετνάμ* της Φαλάτσι ή "οι αντιλήψεις του με απωθούσαν". Ένα από τα προτεινόμενα βιβλία -αρκετά παλιό βέβαια- ο *Φύλακας στη Σίκαλη* είναι πάντα ένα βιβλίο σκάνδαλο, που όμως μπορεί να προσελκύσει τους ατίθασους μαθητές. Συνήθως το εμφανίζω μετά από καιρό αφού έχω αναφερθεί σε αυτό τάχα σοκαρισμένη: "Αυτό είναι από τα βιβλία που οι μαμάδες θα χαν σίγουρα απαγορεύσει". Τεχνάσματα γοητείας ή εξαπάτησης λοιπόν, παιχνίδι με το "απαγορευμένο", επιλογές ζουμερές.

- Η χρήση των Νέων τεχνολογιών μπορεί να βοηθήσει είτε με τη χρήση ενός διευρυμένου υπερκειμένου είτε και κατά τη γνώμη μου κυρίως για έναν ενεργητικό υπομνηματισμό. Όμως θέλω να επισημάνω ότι σε καμιά περίπτωση οι Νέες Τεχνολογίες δεν είναι εξ' ορισμού νεωτερικές. Μπορεί μια παρουσίαση με power point να καταστεί μετωπική διδασκαλία κατ'εξοχήν όπως άλλωστε και μια κατευθυνόμενη δραματοποίηση. Όσο δύσκολο κι αν ακούγεται το όφελος της βιωματικής διδασκαλίας θα προκύψει μόνο με την εμπλοκή όλων των μαθητών στη μαθησιακή διεργασία και την αυτενέργειά τους. Ο δάσκαλος πρέπει να

⁷ bookcrossing είναι η πρακτική του να αφήνεις ένα βιβλίο σ'ένα δημόσιο μέρος για να το βρει κάποιος άλλος να το διαβάσει. Ξεκίνησε σαν πρωτοβουλία από το διαδίκτυο από τον ομώνυμο δικτυακό τόπο.

υποχωρήσει χάριν των μαθητών, ο ρόλος του είναι να ανάβει μικρές φωτιές που οι μαθητές θα διαχειριστούνε ανάλογα με τις δυνατότητές τους.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΑΝΟΙΧΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΦΙΛΑΝΑΓΝΩΣΙΑΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΜΕ ΤΟ ΔΙΑΒΑΣΜΑ

- Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες. Χρησιμοποιούμε ομαδοκεντρικές τεχνικές για την σύσφιξη των σχέσεων στα πλαίσια της ομάδας.
- Επιλέγουν ένα οποιοδήποτε βιβλίο που οι ίδιοι θεωρούν λογοτεχνικό, ελληνικό ή ξένο της αρεσκείας τους.
- Μας περιγράφουν τα κριτήρια της επιλογής τους, τον τρόπο που το βιβλίο έφτασε ως αυτούς, τυχαία, κάποιος τους το σύστησε, edώρησε κλπ.
- Ζητούμε να εντάξουν το βιβλίο σε ένα λογοτεχνικό είδος και να παρουσιάσουν το είδος αυτό γενικότερα.
- Κάθε μαθητής παρουσιάζει το βιβλίο του στην ομάδα με τρόπο που να φαίνεται ελκυστικό.
- Οι υπόλοιποι μαθητές επιλέγουν κατά πλειοψηφία αυτό που θα τους εκπροσωπήσει αρχικά.
- Κατανέμονται ρόλοι: αυτός που θα μιλήσει για το περιεχόμενο του βιβλίου, για το λογοτεχνικό είδος, για τον συγγραφέα, για την εποχή που γράφτηκε και για την εποχή που τυχόν περιγράφει.
- Ορίζουν εκ περιτροπής γραμματέα, που κρατάει ημερολόγιο. Τα βιβλία παρουσιάζονται από την κάθε ομάδα που δέχεται τις ερωτήσεις και τις παρατηρήσεις των υπολοίπων ενώ κάθε παρουσίαση αξιολογείται. Προτείνουμε μια πρωτότυπη παρουσίαση (πολυμεσική, διαδραστική, δραματοποίηση κλπ.) που θα εντυπωσιάσει το κοινό. Στη συζήτηση της ολομέλειας θα αναζητηθούν κοινές διαδρομές, τα βιβλία θα χρειαστεί να συνομιλήσουν ενώ σε ένα δεύτερο γύρο θα αλλάξουν χέρια με τρόπο κυκλικό. Θα συγκροτηθούν νέες ομάδες με βάση τα κοινά ενδιαφέροντα όπως θα προκύψουν από την επεξεργασία. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και στο τέλος οι μαθητές θα καταγράψουν την εμπειρία τους τεκμηριώνοντάς την με όποιον τρόπο θεωρούν πρόσφορο, αξιολογώντας εαυτούς και αλλήλους και αποτιμώντας την αναγνωστική τους εμπειρία. Θα συγκροτηθεί ιστολόγιο όπου θα μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την εξέλιξη της συνολικής ανάγνωσης και εκεί θα φανεί το τελικό προϊόν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παρότι η χρήση των ερευνητικών εργασιών φαίνεται ότι δεν είχε καταφέρει να επικρατήσει με την ήπια διείσδυση της στο παρελθόν θεωρούμε ότι η αναγκαστική της εφαρμογή στην παρούσα συγκυρία με την συνεπικουρία της προηγούμενης εμπειρίας μπορεί να έχει κάποια θετικά αποτελέσματα για καθηγητές μαθητές όπως

- να κάνει αποτελεσματικότερη τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας και την πρόσληψή της
- να αναδείξει την πολλαπλότητα και ευρυχωρία των ερμηνειών
- να διευρύνει την αναγνωστική ύλη που παρέχει το σχολείο

- να εξοικειώσει καθηγητές και μαθητές με την ερευνητική διαδικασία και τις μεθόδους της (Νέες Τεχνολογίες, ηλεκτρονικά μέσα, χρήση βιβλιοθηκών)
- να νομιμοποιήσει την αυτενέργεια των μαθητών
- να εντάξει το εξωσχολικό βιβλίο δραστικά στη σχολική διαδικασία
- να ενθαρρύνει τη δημιουργική έκφραση και τον πειραματισμό
- να ενδυναμώσει τις σχέσεις δασκάλου μαθητή αλλά και των μαθητών μεταξύ τους
- να καλλιεργήσει το λογοτεχνικό γούστο και την κριτική σκέψη.